

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора, завідувачки кафедри педагогіки та психології
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II
БІДИ ОЛЕНИ АНАТОЛІЇВНИ** про дисертаційне дослідження
Денькович Наталії Андріївни «Підготовка майбутніх фахівців за
професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-
технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання», що представлено
на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 015
Професійна освіта (за спеціалізаціями), галузь знань 01 Освіта /
Педагогіка

З метою здійснення експертизи дисертації Денькович Наталії Андріївни нами було проаналізовано її зміст й основні наукові праці. Узагальнені результати викладено у наступних положеннях.

**Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними
планами галузей науки**

Актуальність теми дослідження є незаперечною, оскільки в умовах складної соціально-економічної ситуації, загострення політичних, соціально-культурних проблем в українському суспільстві, ускладнення соціальних відносин, актуалізуються проблеми професійного становлення й розвитку фахівця. Сучасний розвиток українського суспільства впливає на ринок праці, який динамічно розвивається і потребує фахівців для різних галузей. Для країни необхідний професіонал, здатний швидко орієнтуватися в ситуації, творчо розв'язувати виникаючі проблеми, який розуміє і приймає всю міру професійної відповідальності за свої рішення.

Сьогодні світове співтовариство приділяє значну увагу розвитку інклюзивності, в основу якої покладено використання нових інструментів для забезпечення рівних можливостей та прав усіх без винятку громадян. Інклюзивне навчання є основою і найбільш ефективною формою здобуття якісної освіти людьми з особливими потребами. Інклюзивна освіта є однією з тих концепцій, яка вимагає зміни усталених уявлень, що формувалися протягом багатьох десятиліть в усіх учасників системи освіти. Розгляд освіти через призму інклюзивності означає зміну уявлень про те, що проблемою є людина, і перехід до розуміння того, що змін потребує сама система освіти. Варто наголосити на тому аспекті, що інклюзивна освіта, це довгостроковий проект, який передбачає, насамперед, формування професійно-особистісної готовності усіх учасників педагогічного процесу, і зокрема викладачів до роботи в інклюзивних умовах.

У цьому контексті особливої ваги набуває осмислення векторів обґрунтування теоретичних основ та експериментальна перевірка моделі підготовки фахівців за професією «Живописець» у закладах професійної (професійно-технічної) в умовах інклюзивного навчання, а також педагогічних умов її реалізації. Тому виправданим є звернення Денькович Наталії Андріївни саме до такої проблеми.

Проблему досліджено відповідно до основних напрямів та завдань наукової теми кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» «Теоретико-методичні засади професійного розвитку особистості». Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи «Теоретико-методичні засади особистісного і професійного розвитку сучасного фахівця в умовах інтеграції у міжнародний освітній простір» (номер державної реєстрації 0121U113179).

Тема затверджена (протокол № 9/18 від 08.10.2018) та уточнена (протокол № 4/21 від 08.11.2021) Вченою радою Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка».

Наведені міркування дають підстави для ствердження, що дисертаційна робота Денькович Наталії Андріївни є вчасної і актуальною, відповідає запитам і потребам сучасної педагогічної науки і практики, соціальному замовленню суспільства.

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації

Дисертанткою обґрунтовано та впроваджено педагогічні умови і модель підготовки фахівців за професією «Живописець» в умовах інклюзивного академічного середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти, а також розроблено та апробовано навчально-методичний комплекс, спрямований на поєднання потенціалу аудиторної та позааудиторної діяльності в інклюзивному середовищі закладу професійної (професійно-технічної) освіти та поетапний розвиток рівнів підготовки фахівців за професією «Живописець».

Нові факти, одержані здобувачкою

Вважаємо, що дисертаційне дослідження Денькович Наталії Андріївни є комплексним, у якому виявлено особливості підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання. Зокрема: вперше спроектовано й теоретично обґрунтовано модель підготовки фахівців за професією «Живописець» в умовах інклюзивного академічного середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти, що охоплює цільовий теоретико-методологічний, змістово-операційний та результативний компоненти, а також *педагогічні умови її реалізації* (формування мотивації здобувачів освіти

до освоєння професії «Живописець» в умовах інклюзивного освітнього середовища; оновлення змістового наповнення підготовки фахівців за професією «Живописець» з урахуванням специфіки інклюзивного академічного середовища; використання інноваційних організаційних форм, методів і технологій навчання у процесі підготовки фахівців за професією «Живописець» в інклюзивному академічному середовищі); *розроблено та апробовано* навчально-методичний комплекс, спрямований на поєднання потенціалу аудиторної та позааудиторної діяльності в інклюзивному середовищі закладу професійної (професійно-технічної) освіти та поетапний розвиток рівнів підготовки фахівців за професією «Живописець»; *експериментально перевірено* ефективність авторської моделі підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в умовах інклюзивного академічного середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти й педагогічних умов її реалізації.

Позитивно оцінюємо те, що авторкою *удосконалено* діагностичний інструментарій наукового дослідження підготовки фахівців за професією «Живописець» в умовах інклюзивного академічного середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до розроблених критеріїв: мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-пізнавальний, операційно-діяльнісний, оцінно-результативний; *уточнено* сутність понять «професійно-технічна освіта», «професійна підготовка», «мистецька освіта», «фахівець образотворчого мистецтва», «фахівець декоративного мистецтва», «професія «Живописець», «інклюзивне навчання», «учень з особливими освітніми потребами»; *подальшого розвитку набули* положення про використання потенціалу аудиторної та позааудиторної діяльності в умовах інклюзивного академічного середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти; розвиток мотивації до освоєння професії «Живописець» та повноцінної реалізації на ринку праці.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Проведений аналіз змісту дисертаційного дослідження, а також публікацій Денькович Наталії Андріївни виступає у якості підстави для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених авторкою результатів.

Зокрема, науковець використала значну кількість навчально-методичної психолого-педагогічної літератури (268 найменувань, з них 37 – іноземною мовою), а також системно підійшла до виокремлення суперечностей, які були у ході дослідження усунуті. Беручи до уваги окреслені суперечності стосовно досліджуваної проблематики, дисертантка,

на наш погляд, правильно визначила об'єкт, предмет, мету та гіпотезу дослідження. Зокрема авторській гіпотезі, як вагомому структурному елементу дослідження, притаманні інструментальність, належна прогностичність. Усе це створило необхідні умови для оптимального вибору стратегії наукового пошуку та його ефективної реалізації. Так, на основі виваженого використання низки методів дослідження здобувачка комплексно підійшла до розв'язання 5 завдань досліджуваної проблеми. Зміст дисертаційного дослідження продуманий, включає важливі загальнонаукові, теоретико-методологічні та практичні питання щодо підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання, які логічно пов'язані між собою. Одержані дані та результати їх опрацювання вказують на ефективність обраної наукової траєкторії дослідження.

Відзначимо, що новизна і вірогідність загальних висновків дисертаційного дослідження авторки забезпечені методологічною обґрунтованістю вихідних положень; використанням адекватних методів; аналізом значного обсягу науково-педагогічних джерел та науково-методичного забезпечення підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів

Як засвідчує проведений аналіз, наукові здобутки Денькович Наталії Андріївни складають теоретичну і методичну базу для подальших досліджень питань підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання у контексті професійної педагогіки.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що розроблено навчально-методичний комплекс, який використовуються у роботі закладів професійної (професійно-технічної) освіти, що здійснюють підготовку фахівців за професією «Живописець» в умовах інклюзивного навчання.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Державного навчального закладу «Художнє професійно-технічне училище ім. Й. П. Станька Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 134а від 25.11.2021); Державного професійно-технічного навчального закладу «Стрийське вище художнє професійне училище» Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 127 від 17.11.2021); Державного навчального закладу «Львівське вище професійне художнє училище»

Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 144 від 01.12.2021); Національного університету «Львівська політехніка» (довідка № 67-01-2274 від 23.12.2021); Департаменту освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 03-01/10/4216 від 31.12.2021); Державного навчального закладу «Дубенське вище художнє професійно-технічне училище» (довідка без номера); Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 50/21 від 16.12.2021).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Досліджені теоретико-методичні положення й обґрунтовані практичні рекомендації можуть слугувати ґрунтовною базою для модернізації системи професійної освіти майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Основні положення дисертації, матеріали, база даних, модель підготовки фахівців за професією «Живописець» в закладі професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання та результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у процесі удосконалення програм підготовки фахівців за спеціальністю «Живописець», а також у системі неперервного професійного розвитку педагогів закладів П(ПТ)О, що працюють з учнями в інклюзивних групах.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Відзначимо, що ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації, забезпечуються логічною структурою дисертаційного дослідження.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (268 найменувань, з них 37 – іноземною мовою), 14 додатків. Загальний обсяг дисертації – 322 сторінки, основний зміст складає 211 сторінок, який містить 22 таблиці та 25 рисунків на 15-ти сторінках.

Так, у вступі обґрунтовано актуальність та доцільність виконаного дослідження; вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, гіпотезу, мету, завдання і методи дослідження; висвітлено наукову новизну і практичне значення результатів дослідження; представлено апробацію та впровадження результатів дослідження; зазначено особистий внесок здобувача; подано структуру й обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі «Підготовка майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання як науково-педагогічна проблема» висвітлено

результати аналізу поняттєво-категорійного апарату дослідження, а також охарактеризовано специфіку професійної підготовки фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) в умовах інклюзивного навчання.

Позитивним є те, що вагома увага у першому розділі зосереджена на аналізі загально-професійних, ключових та професійних компетентностей фахівця, на формування яких спрямоване навчання у системі професійної (професійно-технічної) освіти, що визначаються у контексті ключових компетентностей, визначених у Рекомендаціях Ради Європейського Союзу та Національній рамці кваліфікацій.

На підставі проведеного узагальнення, здобувачкою визначено чинники, що сприяють формуванню та ефективному функціонуванню інклюзивного академічного середовища: злагоджена співпраця усіх учасників академічної спільноти та стейкголдерів; вдумлива організація інклюзивного навчання, соціалізація осіб з особливими освітніми потребами; підготовка педагогічного персоналу до реалізації інклюзивного навчання тощо.

У другому розділі «Модель підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання та умови її реалізації» представлено методику і логіку виконання дослідження; висвітлено педагогічні умови реалізації моделі підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання. На наш погляд, виглядає доволі виваженою, обґрунтованою та логічно представленою у другому розділі дисертаційного дослідження авторська модель підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання та охарактеризовано особливості її компонентів. Такий підхід цілком підтверджує високий рівень професіоналізму авторки та засвідчує сформованість умінь педагогічного моделювання.

У третьому розділі «Експериментальна перевірка ефективності моделі підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання та педагогічних умов її реалізації» представлено методику та програму реалізації експериментального дослідження; особливості організації констатувального експерименту та отримані результати дослідження; а також презентовано результати перевірки ефективності моделі підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання та педагогічних умов її реалізації.

Результати експериментального дослідження з формування професійної готовності здобувачів освіти, що навчаються за професією «Живописець» у закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання, вказує на доцільність та раціональність уведення в освітній процес пропонованої авторської моделі. Результати навчання показують позитивну динаміку формування професійної готовності майбутніх фахівців за професією «Живописець» у закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання в дослідній групі.

Отже, результати формувального етапу експерименту показали більш істотні зміни, що відбулися в експериментальних групах, де було зреалізовано авторський підхід, що базувався на впровадженні педагогічних умов та авторській моделі.

Педагогічну результативність і достовірність експериментального дослідження підтверджено методами математичної статистики.

Слід відзначити, що загальні висновки відповідають поставленим завданням, обґрунтованість і переконливість яких засвідчують самостійність і логічність суджень, достатню наукову підготовленість здобувачки. Позитивно розцінюємо представлену у додатках наукову інформацію, а таблиці та рисунки увиразнюють уявлення про цілісність дослідження, проведеного дисертанткою. Список використаних джерел зроблено з дотриманням встановлених вимог.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Попри відмічений позитив, у роботі є спірні моменти, побажання та зауваження, які спонукають до дискусії, а саме:

1. У контексті дисертаційного дослідження (параграф 1.1) авторкою виконано аналіз його поняттєво-категорійного апарату, зокрема з'ясовано сутність таких понять, як «професійно-технічна освіта», «професійна підготовка», «мистецька освіта», «фахівець образотворчого мистецтва», «фахівець декоративного мистецтва», «професія «Живописець», «інклюзивне навчання», «учень з особливими освітніми потребами» тощо. Для доведення здатності до узагальнення наукової інформації та її систематизації добре було б представити сутність виокремлених понять у табличному вигляді.

2. Варто було б більш детально обґрунтувати виведене вами поняття «Підготовка майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання».

3. Авторкою визначено і теоретично обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують позитивну динаміку розвитку рівнів підготовки фахівців за професією «Живописець» у системі професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання, а також забезпечують ефективність моделі підготовки фахівців за професією «Живописець» в умовах інклюзивного академічного середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти. Більш детального обґрунтування потребує доцільність саме цих педагогічних умов.

4. Підготовлене й упроваджене в освітню практику закладів професійної (професійно-технічної) освіти навчально-методичне забезпечення для підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти варто було б подати з акцентуванням на дистанційне (змішане) навчання в умовах пандемії та воєнного стану.

5. На нашу думку, цінним і доречним було б представлення параграфу з характеристикою зарубіжного досвіду підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання та виокремлення можливих шляхів його імплементації в освітній процес українських закладів.

Однак, висловлені зауваження та побажання носять, в основному, дискусійний характер, а тому не мають суттєвого впливу на високу позитивну оцінку рецензованого дисертаційного дослідження. Робота, безсумнівно, містить значні наукові доробки та нові, раніше не захищені наукові положення. Отримані результати є раціональними для розв'язання питання якісної підготовки майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Основні результати дисертаційного дослідження висвітлені у 23-ох публікаціях (із них 22 одноосібні), серед яких: 5 статей у виданнях, належать до переліку наукових фахових видань України, 1 стаття у виданні, що включене до Web of Science Core Collection, 1 розділ у колективній монографії, 13 праць апробаційного характеру, 3 наукові праці, що додатково висвітлюють результати дослідження.

Особистий внесок здобувача У праці (Gontar, Marchuk, Durman, Denkovych, & Dudkevych, 2020), опублікованій у співавторстві, автору

належить виокремлення викликів та перспектив, що характеризують постіндустріальні суспільства розвинутих країн світу щодо розвитку інклюзивності.

Констатуємо і той факт, що загальний об'єм основного тексту дисертації відповідає вимогам до написання наукових досліджень, які подаються на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Висновок

На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що дисертаційна робота «Підготовка майбутніх фахівців за професією «Живописець» в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в умовах інклюзивного навчання» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Денькович Наталія Андріївна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта, педагогіка та спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри педагогіки та психології
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці II

 О. А. Біда

Підпис О.А. Біди завіряю.

Зав. відділом кадрів

Закарпатського угорського інституту

ім. Ференца Ракоці II

Г. Рейплік